

miro križić

DUKE ELLINGTON

Kad je riječ o glazbi XX. stoljeća nju je ponajviše obilježio upravo *jazz*. Ta glazba neobičnog zvučanja nastajala je krajem XIX. stoljeća u New Orleansu. Usljedio je potom razvoj *jazza*, od tradicionalnog do modernog i avangarde uz brojne logične stilske promjene. Čisto, naivno i dobro raspoloženje *jazza* razvojem je preraslo u rafiniranije oblike improvizirane glazbe, koja je u Europi utjecala, posebno u Parizu, na Ravela, Erika Satiea i Stravinskog, a u Americi na Gershwinu.

Prošlo je i prvih tridesetak godina *jazza* u oduševljenju jednih ili zgražanju drugih ili pak nadmetanju onih umjerenih - jeli *jazz* zabava ili, moguće, i umjetnost? Tako smo stigli i do skladatelja, aranžera, pijanista i voditelja orkestra Dukea (Edwarda Kennedyja) Ellingtona (Washington, 29. IV. 1899. - 24. V. 1974.). Gledajući njegov opus i značaj, iznenađuju nas podaci da se on razvijao sporo. Uzmemo li za usporedbu nekolicinu njegovih vršnjaka: Georgea Gershwinu, Fletchera Hendersona, Louisa Armstronga ili Bixija Beiderbecka, koji su do Ellingtonovih prvih ozbiljnijih priznanja 1927. godine već ostvarili svoja najveća dostignuća, onda je sigurno da je on, tezgareći na relaciji Washington - New York, kroz desetak godina marljivo osluškivao, učio i razvijao se. Ellington je posjedovao karakter, inteligenciju i ukus, što je rezultiralo njegovim opstankom na sceni više od 55 godina. Išlo je sporo i teško. Morao je i reorganizirati orkestar „The

Washingtonians“ koji je vodio, uvođenjem iskusnijih *jazz* glazbenika. Kad je uspio na Broadwayu, u *speakeasy* lokalu, u „Kentucky Clubu“, zadržavši se u njemu četiri godine i postao poznat u čitavoj Americi.

Preselio se zatim s orkestrom u veliki harlemski noćni „Cotton Club“ u koji je dolazila i bijela publika. Tu je doživio prve velike uspjehe, snimanja i priznanje kao vodećeg skladatelja *jazza*. Zadržao se u tome klubu pet godina. To razdoblje lijepo je opisao francuski šansonijer, zabavljač i filmski glumac Maurice Chevalier (1888. - 1972.) u autobiografiji „Bravo Maurice“. On je, naime, dobio mogućnost da izabere orkestar, ali nije htio ni Paula Whitemana, ni Tada Lewisa za svoj *show* 1928. na Broadwayu. Za tu umjetničku vezu Harlema i Pariza u srcu New Yorka izabrao je Ellingtona i oduševio Amerikance.

Od toga vremena pa do kraja 1974. godine Ellington postaje nezaobilazna glazbena ličnost XX. stoljeća. Nikada nije bio zbunjen, nije gubio strpljenje, ali se služio naglašenim cinizmom. Bio je duboko religiozan, ostavio je alkohol i strogo pazio na dijetu. Njegovo vedro i nasmiješeno lice i dobro raspoloženje u svijetlu reflektora i pred fotografskim kamerama nestajalo je kad se reflektori ugase. Tek tada je Ellington dobivao umorno i naborano lice. Napisao je više od 2000 skladbi, i to je ono što bi nas trebalo najviše zanimati. Za sve ostalo mogu se naći podaci u nekoliko knjiga; napisanih o njemu - najpotpunija je ona Stanleya Dancea „The Word of Duke Ellington“.

Prve poznatije snimke nastale su u vrijeme „Cotton Club“ ere: „East St. Louis Toodle-oo“ (1927.), „Black and Ten Fantasy“ (1927.), „Creole Love Call“ (1927.), uz izvanredni vokal Adelaide Hall, čije

pjevanje bez riječi samo po sebi skoro sačinjava jedan obbligato s odmjerenim erotičkim akrobacijama. Kasnije (9.VII.1946.) ta je izvedba bila uklopljena u novu i čudesnu skladbu „Transblucency“ s pjevačicom Kay Davis. Tako je vidljivo da je Ellington već 1927. godine glas počeo upotrebljavati kao instrument, dok je ranije dozvoljavao da instrumenti oponašaju glas. U orkestru su glavni solisti bili trubač Babber Miley, trombonist Joe „Tricky Sam“ Nanton i bariton-saksofonist Harry Carney, koji je s Ellingtonom bio od 1926. do 1974. godine. Taj opus nazvan je „Jungle Style“ sa *growl* efektima (utisak režanja ili plakanja).

U tridesetim godinama Ellington gaji *mood style* s naglašenijim *blues* raspoloženjima: „Mood Indigo“ (1930.), „Solitude“ (1934.) i dr.. Paralelno razvija i koncertantni stil a to su pravi mali koncerti za različite soliste: „Concerto for Cootie“ (1940.) za trubača Cootie Williamsa, „Black Beauty“ - skladba posvećena velikoj ličnosti glazbenih revija Florence Mills, za koju je glazbeno uspio ostvariti svu nježnost i svježinu uz vlastiti sjajan solo na klaviru, „Black, Brown and Beige“ i „Tone Parallels to Harlem“ - komplicirano sastavljen tonski kolaž po narudžbi Artura Toscanjija (poznata je i posebna izvedba s glomaznim New York Symphony Orchestrom uz Ellingtonov orkestar), te atraktivnom skladbom „Diminuendo and Crescendo in Blue“ (1937.), koju je orkestar često izvodio. Verzija sa Festivala u Newportu iz 1956. godine zaprepašćuje i danas zbog legendarnih 27 improvizacija korusa tenor-saksofonista Paula Gonsalvesa u brzem tempu, a da se on ni u jednoj frazi nije ponovio.

Povećanjem orkestra i linija od 1928. godine i dalje dolaze sjajni glazbenici: trubači Cootie Williams, Rex Stewart i Freddy Jenkins,

klarinetist Barney Bigard, saksofonisti Johnny Hodges, po drugi puta Otto Hardwick i Ben Webster, trombonisti Lawrence Brown i Portorikanac Juan Tizol, izvanredna pjevačica Ivie Anderson i kontrabasist Jimmy Blanton s kojim je bas postao solistički instrument, a kojeg je 1942. zamijenio Oscar Pettiford. Navedene glazbenike susrećemo na velikom broju snimaka načinjenih od 1928. do 1947. godine kad orkestar u novonastaloj be-bop eri nema više toliko poštovatelja kao ranije, a i orkestar su napustili mnogi solisti. No s obzirom na 55 godina djelovanja, Ellington baš i nije imao previše personalnih promjena kao drugi orkestri tog vremena, pa ako je netko važan otišao (obično bi se i vratio: J. Hodges, C. Williams, L. Brown) ili umro, on bi nalazio nove glazbenike koji bi se savršeno uklapali u prepoznatljivu tonsku paletu ili zvuk tog neponovljivog orkestra.

Ellington je pravio razne eksperimente, pa je tako postao pioninom, uvođenjem kubanskog *jazza* skladbom J. Tizol - D. Ellington „Caravan“ (1936.), spoja stare kubansko-afričke ritmike s harmonijom i melodikom *jazza*. Uvodi u instrumentarij orkestra bariton-saksofon, kojem daje zvučni istaknuti položaj. Uz Armstronga prvi je koji je ljudski glas koristio kao instrument ravnopravan trubi ili klarinetu. Dao je basu također novu, važnu ulogu. Prvi je uveo rezonator, bez kojeg se poslije nije mogao ni zamisliti moderni *big band*. Rezonatori naime daju solistu karakterističnu zvučnost koja ga efektno izdvaja iz orkestralne pozadine.

Postoji i niz standardnih melodija koje je u različitim prilikama koristio na koncertnim nastupima diljem svijeta, kojim je obogatio *jazz* glazbu: „The Mooche“, „Sophisticated Lady“, „Rockin' in Rhythm“, „Cotton Tail“, „I'm Beginning to See the Light“, „It Don't Mean a Thing“ - ili kasnije

tri napisana sakralna koncerta, te druga brojna zaokružena veća djela. Posebno su interesantne dvije skladbe: „C Jam Blues“ iz 1942. godine, u kojoj je karakterističan *walking-bas* s promjenom akorda, a glavna se četverotaktna fraza sastoji od svega dvije note (G i C). To je ljepota i efekt u nevjerojatnoj jednostavnosti. A kako se samo ovaj, naizgled prazan, par tonova pretvara u svjež ritmički *blues*! Skladba „Ko-Ko“ (1940.) mješavina je tonaliteta, a u osnovi je *blues*. U njoj on koristi akorde na neobičan način tako da ona graniči s modalnošću i nagovještava ono što će doći tek godinama kasnije: Miles Davis „Kind of Blue“ - 1959. godine!

U njegovu je životu veliku ulogu odigrao pijanist, skladatelj i aranžer Billy Strayhorn, inteligentan i školovan, koji mu se je pridružio 1939. godine i ostao vezan uz Ellingtona do svoje smrti 1967. godine, koja je teško pogodila Dukea. Nekoliko Strayhornovih skladbi bile su najreprezentativnije u Ellingtonovu programu: „Lush Life“ i uzbudljiva „Take the A-Train“ (1941.) koju je Ellington koristio kao himnu orkestra na svakom javnom nastupu.

Ellingtona je klavir naučila svirati majka. U početku je bio strogo ragtime pijanist, a od svojih brojnih uzora, Jamesa P. Johnsona, Fatsa Wollera i Willie „The Lion“ Smitha, naučio je mnogo. Kasnije je klavir koristio kao produženje dirigentove ruke, da solistima da potrebne harmonije ili kraćom kadencom poveže dvije solo dionice, odnosno ostvari prijelaz iz jednog tonaliteta u drugi. U biti, on je bio odličan pijanist, što je i dokazao pred kraj života kad je svirao u reprezentativnim malim sastavima, posebno za producenta Normana Granca i njegovu Pablo produkciju. Svirao je klavir s izuzetnim ukusom.

Ellingtona je moguće analizirati slušanjem enormnog broja snimaka, a kako je riječ o najznačajnijem glazbeniku *jazza*, predlažemo izbor snimaka. Dovoljno da zadovolji svakog ljubitelja glazbe.

ZA VAŠU FONOTEKU:

1925. - 1940. - Razdoblje od najranijih snimaka:

„Duke Ellington Era 1927. - 1940.“, Vol. 1 & 2; Columbia

1941. - 1945. - Ratno razdoblje:

„Duke Ellington at His Very Best“; RCA Victor

1946. - 1956. - Razdoblje krize orkestra:

„Duke Ellington Uptown“; 1953., Columbia / Phillips

„Ellington at Newport“; 1956., Columbia

1957. - 1974. - Tehnički dotjerane snimke iz tog razdoblja.:

„Duke Ellington - Johny Hodges Blues Summit“; 1959., Verve

„Duke Ellington Jazz Party“; D. Ellington, D. Gillespie, J. Rushing; 1959., CBS

„Money Jungle“; Duke Ellington, Charles Mingus, Max Roach; 1962., United Artist

„Duke Ellington the Far East Suite“; 1964., RCA

„The Greatest Jazz Concert in the World“; 1967., Pablo

„Duke Ellington's 70th Birthday Concert“; 1969., United Artist

„Duke Ellington with Ray Brown - This One's for Blanton“; 1972., Pablo

„Duke Ellington - Duke's Big 4“; D. Ellington, J. Pass, R. Brown, L. Bellson; 1972., Pablo